

Λόγος περί χρωμάτων ανεξίτηλος

Το βιβλίο του Πλίνιου του πρεσβυτέρου για την αρχαιοελληνική ζωγραφική σε μια λαμπρή έκδοση

Πλίνιος ο πρεσβύτερος: «Περί της αρχαίας ελληνικής ζωγραφικής» (35ο βιβλίο της «Φυσικής Ιστορίας»). Μετάφραση από τα λατινικά: Τάσος Ρούσσος - Αλέκος Βλ. Λεβίδης. Πρόλογος - Σημειώσεις - Επιμέλεια ύλης: Αλ. Βλ. Λεβίδης. Εκδόσεις «Άγρα», 1994, σελ. 564, Εικ.

«Μέγα βιβλίον, μέγα κακόν», έλεγε ο Καλλιμάχος, Ρήση όμως που ανατρέπει τον άρδην εν προκειμένω: Μεγάλο βιβλίο, μέγιστος μόχθος υποσηματισμού, πολλές «τόκας εν καλί». Εγχείρημα που συνιστά αναμφίβολα μείζον φιλολογικό και γενικότερα εκδοτικό γεγονός. Φιλολογικό με την έννοια ότι μεταφράζεται για πρώτη φορά στα ελληνικά ένα θεμελιακό έργο που διασώζει στοιχεία ικανά να ανα-

του ΓΙΑΝΝΗ ΚΟΥΒΑΡΑ

συστήσουν το πανόραμα της χαμένης αρχαίας ελληνικής ζωγραφικής (παρα τον ομιμητικό του χαρακτήρα, παραμένει η κυριότερη «ζωά κιβωτός» του αρχαίου ζωγραφικού θάματος). Μια μετάφραση που ανταποκρίνεται απόλυτα στο σύγχρονο γλωσσικό αίσθημα και αποψύχει παγωμένα πλούτη χρωμάτων, αρμάτων, λαιμάτων κ.ά. και η οποία σφειλάει σ' έναν δόκιμο πεζό λόγο και έμπειρο μεταφραστική αρχαιοελληνικών κειμένων (του φιλόλογου Τ. Ρούσσου) και σ' έναν ανήικο ζωγράφο (τον Α. Λεβίδη), που θέλησε να προσελάσει στις απαρχές της τέχνης του.

Και αυτό σε μια εποχή που η συνήθης μεταφραστική πρακτική είναι η επίτομος (μετάφραση από μετάφραση - οι αρχαίοι μας εισάγονται εκτελεσμένοι κατά κανόνα μέσω αγγλικών ή γαλλικών μεταφράσεων) και -το μελαγχολικότερο- που οι φιλοσοφικές σχέσεις χορηγούν πλέον υποτροφίες μέσω ΙΚΥ) για εκπόνηση διδακτορικών κλασικής φιλοσοφίας χωρίς εξεταστέα ύλη στα λατινικά (!). Τούτ'εστιν ακορδαία χωρίς σκόρδο.

Θα ήθελα ειδικά να συγχαρώ τον συγγραφέα και στην απόδασή του 35ου βιβλίου του Πλίνιου που αφορά τη γλυπτική. Αείδω τον ελισση στις εκδόσεις «Άγρα» που επιμνηστικόν το κόστης μιας τόσο δαπανηρής όσο και έγκυρης έκδοσης -εργαμύλλης ανολογών ευρωπαϊκών- γεγονός που ήρθε να ευαισθητοποιήσει και ευρωστότερους οικονομικά δημόσιους εκδοτικούς φορείς.

Η παρούσα έκδοση χρήζει παλκιρτικής (μόδου αγνώστου για τους καθ' ύλην αρμόδιους τεχνικάτους, θεωρητικούς, ιστορικούς τέχνης, φιλολόγους, Χαραλαμπίδη, Στεφανίδη, Κουτίδη, Λοκίδη, Χρήστου του οποίου δεν αναφέρεται τίποτα στο



Αριστερά: Ο Θησείας νικητής του Μίνωταυρου. Δεξιά: Ο Ηρακλής και ο Τηλέφος. Αντίγραφο κίτρινος έργου του Ιου μισού του 2ου π.Χ. αιώνα, της σχολής της Περγάμου.



ευρύτερο κοινό, φιλόμουσο και φυλότεχο, που ενδιαφέρεται για τα θέματα ζωγραφικής, αλλά αφορά και ειδικά κοινό, από νεολόγους, φοιτητικούς, βοτανολόγους, χημικούς, έως ρέκτες ιατρούς, ακομή και συντηρητές έργων τέχνης αλλά και αρωματοποιούς. Εκπλήσσει ακόμη και σήμερα τους ειδικούς το καταστάλαγμα πρακτικών και επιστημονικών γνώσεων, το ευρύ φάσμα ενδιαφερόντων του ερασιώστη συγγραφέα. Το στίγμα του βιβλίου έχει αποδώσει εύστοχα ο Πλίνιος ο Νεότερος, ο ανεπίσημος του πρεσβυτέρου: «Βιβλίο σοφόν και ποικίλον, όπως η ίδια η φύση».

Στον πρόλόγο του ο Α. Λεβίδης, εκκινώντας από την εδραία πεποίθησή ότι η συνήθης ζωγραφική μέχρι τις μέρες μας αναπτύσσεται και διαφοροποιείται σε συνεχή αναφορά σε αυτήν την παράδοση - μητέρα, φρονεί ότι η μελέτη της ζωγραφικής του 5ου-1ου αιώνα μπορεί να «ανοίξει νέους δρόμους κατανόησης κι ερμηνείας σύγχρονων αισθητικών προβλημάτων και φυσικά ν' αποτελέσει μέτρο σύγκρισης κι αυτογνωσίας». Μελέτη που θα φτάσει και στα στοιχεία της εκ νέου στην εικόνα της αρχαίας ελληνικής ζωγραφικής, της υφολογική και τεχνική της εξέλιξη. Η έκδοση υπολείπει εν μέρει αίτημα που ήδη είχε διατυπώσει ο Τσαρλίνος (1977) ο οποίος

πραγματικότητα πρόκειται για έναν. Εικάζουμε επίσης βάσιμα ότι το «Anathemata» είναι με ελληνικούς χαρακτήρες στον κώδικα, θέση που ενισχύεται έμμεσα και από την παράγραφο 122 (όπου ονομάζει ο εκδότης έχει το «ενέκαεν» που χρησιμοποιήθηκε ο Πλίνιος). Αμφιβολία επίσης η γραφή «Scripsit» (πιθανότερο το «Scripsit», ενώ προς τι η απλοποίηση της γραφής «Murrhina» σε «Murrina» (από τον εκδότη Groisille) όταν η ίδια η γαλλική διατηρεί το Η και σήμερα (Murrhina).

Η μετάφραση εύστοχη, ρέουσα συστήνει κείμενο αυτόνομο. Ο Τάσος Ρούσσος άλλωστε είχε αναμετρηθεί καλύτερα με τον δύσκολο λόγο (τον Αμφιτρώνα του Πλάτου, 1978).

Αν πρέπει επισωδίστα να σημειώσουμε κι εμείς κάτι, θα προτιμούσαμε αντί των «α ελεύθερης γενιάς παιδιά» (σ. 77), το «σφαιρότερο» «αυτά ελεύθερον πολιτών», για το «Diligentiam = ακρίβεια» (σ. 77), θα προτιμούσαμε μεταφορικά λέω το «επιτήδευση» όπως εμμεσα συνάγεται από την ακολουθούσα αντίθεση Σιμπλικίους α-πλόητος, ενώ από το «συνά εσθην και άλλαζε πινέλο» (σ. 93) προτιμώτερο «οπίγγιζε, σκούπιζε καθαρά». Έχει διαλαθεί αμετάφραστη η πρόταση «Qui de metallicis medicina scripsit» (σ. 19),

μέχρι την Αναγέννηση και τις μέρες μας. Και δεύτερον, με μια πρόχειρη παραβολή, διαπιστώνει κανείς εύκολα ότι το παρόν σώμα σημειώσεων, δεν αποτελεί απλώς το θάμνος των μέχρι τώρα σχολίων των ερευνητών του Πλίνιου, αλλά σφαιρός το υπερβαίνει, καθώς υποσηματίζονται σημεία που είχε παρακίψει η μέχρι σήμερα έρευνα. Διεισδυτικός σχολιασμός γύρω από θέματα τεχνικής ορολογίας κ.ά. που θέτει το κείμενο (αφορά όλη τη ζωγραφική Γραμματική, λ.χ. ρωπαγραφία, νωπογραφία, εγκυλιστική, τόνος, σκιαγραφία, κ.ά.). Σχολιασμός αντίθετος του Πλίνιου, «ανδρός αφάνταστου εργατικότητας» (κατά τις ηγέτες). Ακριβώς ενδιαφέροντες οι απόψεις του Λεβίδη για την αισθητική αξία του ημιτέλους.

Δύο παρατηρήσεις μας: Παύτι τα αποσπάσματα δεν ακολουθούν στερεότερες εκδόσεις, όταν υπάρχουν (της Οξφόρδης, λ.χ. για τον Λουκιανό, κ.ά.). Το «dactylus» (σ. 178) διαρθρωθεί σε dactylus, το «ενέκαυκεν» (187) σε «εγκέκαυκεν». Όσοι αφορούν το «humilis» = υγρός (σ. 408) θα προτιμούσαμε μια μεταφορική σημασία, λ.χ. ζωντανός, φρέσκος (σε χρώματα), κλίνομε δε στην άποψη ότι η γραφή humilis είναι μάλλον ύποπτη (πιθανότερη η humilis ή humilis).

Η έκδοση εμπλουτίζεται με εκτενές επίμετρο με: α) τις δύο επιστολές του Πλίνιου του Νεότερου για τη σταδιοδρομία και το θάνατο του Πλίνιου του Πρεσβυτέρου (ο επιμελητής θα μπορούσε να παραθέσει εδώ και μια τρίτη επιστολή -κατά τη γνώμη μας τη σημαντικότερη- για την «καλλιτεχνική μόρφωση» του Πλίνιου), σε έσοχη μετάφραση της Αλόης Σιδήρη (η προηγούμενη ελλ. μετάφρ. των Επιστολών ήταν του 1925, σε άκαμψη καθαρής ύλης του Γραμμάτου) β) κείμενο του Τσαρλίνος για την αρχαία ελλ. ζωγραφική (1977). (Το χειρόγραφο του ενδοχόμενου βρισκόταν στα χέρια του Θ. Φωκαρίνη, η στα αρχαία του φιλόλογου Χάρη Μελασσάση) γ) αρθράκια από βιβλίο του Β. Βίνας σε μετάφρ. Μ. Ρόμπου-Αρβέρη-Δ. Βίνας, ευρηματικά τεχνικών, χρωμάτων, υλικών, τεχνικών όρων, κ.ά., πλάσιον βιβλιογραφία (θα προσθέτουμε δύο ασφαλείς στην εξέλιξη έκδοσης του οίκου Είλαιου (1988), αλληλογράφο του Corso Maggellani, Rosati, γάλλων οσολόγων, αλλά αφορά τα βιβλία 33-37 του Πλίνιου). Αλλά το μεγαλύτερο δώρο της έκδοσης είναι ένα ένθετο 64 σελίδων (μάλλον εκτός αρίθμησης) με φωτογραφίες (τετραχρωμίες) έργων της αρχαιοελληνικής που υποσηματίζονται με τον Πλίνιο. Απώστια που δεν παρατίθενται εγκυκλοπαιδικά αλλά ο Α. Λεβίδης διαλέγεται κριτικά μαζί τους, ανασκεύει θέσεις, διασφηνίζει, συμπληρώνει κενά, συσχετίζει, «κοσκινίζει», καταλήγει σε στέρρες απόψεις. Κι όλα αυτά χάρη στην τεράστια προσπάθεια που εδράνεται σε όλο το φάσμα της ζωναφικής τέχνης, από τις απαρχές